

Udruženje žena Peščanik i
Žene u crnom Beograd

Lokalna uprava Grada Kruševca
Gradonačelnik Kruševca
Savet za rodnu ravnopravnost
Građani i građanke

ŽENSKA POLITIKA MIRA

Inicijativa za proglašenje 24 maja
Danom sećanja na majske proteste u Kruševcu
protiv mobilizacije za rat na Kosovu 1999.

ŽENSKA POLITIKA MIRA

Duboko smo zabrinute zbog pokušaja rehabilitacije i slavljenja pravosnažno osuđenih ratnih zločinaca za nedela počinjena u ratovima devedesetih na prostoru Jugoslavije. Zbog pokušaja revizionizma istorije. Zbog politike sukobljavanja sa državama i okruženjem, koja se i dalje vodi. I zbog ogromne svote novca, koja se u Srbiji, jednoj od najsiriromašnijih zemalja Evrope, troši za kupovinu borbenih aviona i drugog oružja i umesto u mir, investira se u potencijalno nove sukobe i rat.

Ništa manje nas ne brinu ni aktuelna dešavanja i političke i društvene tendencije u regionu i u svetu. Ljudska prava i demokratija guraju se na margine civilizacije, a kupoprodajom oružja stvaraju se basnoslovni profitti, koji završavaju u džepovima moćnih pojedinaca.

U izradi i podnošenju Inicijative za proglašenje dana sećanja na majske proteste u Kruševcu protiv prisilne mobilizacije za rat na Kosovu 1999, kao mirovne aktivistkinje i građanke, polazimo od uverenja da ljudski život nema cenu i da je važniji od svake teritorije, nacije i države. Žrtve i stradali u ratovima zaslužuju pravdu, a počinioци zločina kaznu. Preuzimanje odgovornosti za zločine koji su učinjeni u naše ime i našim novcem bilo bi dokaz zrelosti naše države i našeg društva.

Zašto 24. maj?

Bez učešća žena u mirovnim procesima nema stabilnog i trajnog mira. 24. maj je Međunarodni dan ženskih akcija za mir i razoružanje¹ i ističe ulogu žena u mirovnim procesima i važnost odgovornosti za mir. Maja 1999. žene na ulicama Kruševca, majke, sestre, supruge, ćerke mobilisanih rezervista, uz podršku brojnih sugrađanki i sugrađana, tražile su pravdu, prestanak sukoba i povratak mobilisanih njihovim kućama i porodicama.

Zašto Dan sećanja?

- Zato što građani i građanke Kruševca zaslužuju da znaju činjenice o majskim protestima 1999;
- Zato što je protest građana i građanki Kruševca bio iskorak ka slobodi i demokratiji;
- Zato što su građanke i građani Kruševca pokazali hrabrost, dostojanstvo i visoku svest prepoznavši manipulaciju tadašnjih političkih i vojnih elita i kazali da na nju ne pristaju;
- Zato što je nakon majskih protesta bombardovanje Kruševca prestalo;
- Zato što je Grad Kruševac od 1990² član Međunarodne asocijacije gradova vesnika mira u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija;
- Zato što je Grad Kruševac odlikovan Medaljom mira Ujedinjenih nacija 1986. i proglašen Vesnikom mira UN 1990. i, takodje, bio organizator i domaćin tri svetske konferencije Međunarodne asocijacije gradova vesnika mira;
- Zato što je Grad Kruševac podigao Spomenik miru 1997, a 2022. napravio i Park mira;
- Zato što želimo da se budućim generacijama ne dogodi ono što se događalo njihovim precima i pretkinjama.
- Zato što život u miru, u saradnji i u međusobnom poštovanju sa susedima jedino ima smisla.
- Zato što biramo kulturu sećanja umesto zaborava;

U Kruševcu, maja 2026.

¹Dan ženskih akcija za mir i razoružanje proglašen je i počeo se obeležavati 1982. tokom Hladnog rata, a slavi se svakog 24. maja. Inicijativa je potekla od žena iz različitih zemalja koje su se udružile protiv nuklearnog naoružanja i ratnih sukoba, promovišći nenasilne metode i mir.

²Asocijacija gradova vesnika mira osnovana je 1987.

https://kck.org.rs/kultura/index.php?option=com_content&task=view&id=693&Itemid=1

Ulična akcija 2013.

Za one koji /koje žele da znaju

Srbija je 1989. ukinula autonomiju Kosova, koje je po Ustavu iz 1974. kao jedna od dve autonomne pokrajine u sastavu Srbije, bila konstitutivni deo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije čiji je raspad jedan od događaja koji su obeležili kraj dvadesetog veka u Evropi i u svetu.

Srpske vlasti su proganjale i proterivale albanske građanke i građane iz državnih institucija, škola i medija. Vršeno je policijsko nasilje, ograničavana sloboda kretanja i okupljanja. Situacija je eskalirala do rata, uz optužbe za etničko čišćenje i nasilje sa albanske strane, dok su vlasti tadašnje SR Jugoslavije negirale ove tvrdnje, tvrdeći da se bore protiv terorizma.

Sukobi između srpskih snaga bezbednosti i Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) doveli su do velikog broja žrtava, proterivanja albanskog stanovništva i uništenja imovine, što je dovelo do intervencije NATO-a, 24. marta 1999.

U isto vreme, u Srbiji je intenzivirana već ranije započeta mobilizacija za rat. Mobilisane su desetine hiljada rezervista iz različitih krajeva Srbije, a posebno iz Rasinskog, Pčinjskog, Topličkog i Jablaničkog okruga, koji su upućeni na Kosovo. Sa druge strane, Oslobodilačka vojska Kosova (OVK) proglasila je opštu mobilizaciju 31. marta 1999.

Mnogi građani Srbije koji ne žele da učestvuju u ubijanju ljudi tada beže preko granice ili se skrivaju kod rođaka kako bi izbegli mobilizaciju. U zemlji je na snazi vanredno stanje: policijski čas, kontrolisani mediji, zabrana okupljanja.

NATO avioni zaobilaze Kruševac 19 dana. Prve bombe padaju nakon Uskrsa, u noći 12. aprila, na pogon fabrike „14. oktobar“. Druga 2 projektila su srušila deo gradske toplane. Sledeće noći gađan je stari most na Rasini. 15. aprila pogođen je most na Moravi kod sela Jasika. Zatim je srušen novi most na Rasini i konačno, poslednji put, Kruševac je bio meta NATO avijacije 14. maja, kada je sa 2 projektila pogođen pogon preduzeća »Trajal«.

16. maja oko pedesetak građana okupilo se ispred Komande Vojnog odseka, a potom i ispred Skupštine opštine tražeći da ih neko od nadležnih informiše o mobilisanim rezervistima na Kosovu. Pošto se to nije dogodilo, građani su se razišli da bi se sutradan pojavili u znatno većem broju i prošetali gradskim ulicama. Tadašnji predsednik opštine, Miloje Mihajlović, obratio im se dok su prolazili pored Kruševačke gimnazije, ali je bio zasut papiricima, grumenjem zemlje, kamenčićima i pogrdnim uzvicima. Pred građanima se povukao i vodeni top koji je stajao na Trgu kosovskih junaka, pored ostataka robne kuće »Deva«, koja nije stradala u bombardovanju nego u požaru nekoliko godina ranije.

Demonstranti i demonstrantkinje kreću od Trga Kosovskih junaka, prolaze pored zgrade Gimnazije, parka Kosturnica, pored Tehničkog školskog centra i Doma zdravlja. Megafon ide od ruke do ruke. Traži se povratak mobilisanih i prestanak mobilizacije. Zahteva se smena gradske vlasti. Traži se da opštinska medijska kuća, Radio Televizija Kruševac informiše javnost o protestima. Ona to najpre ignoriše, a potom izveštava kako je reč o protestima protiv NATO alijanse. Parole na kojima piše „Idite vi na Kosovo“, „Bando crvena“, „Lopovi, lopovi“, odnose se međutim na vlast u Srbiji.

Državni organi uzvraćaju hapšenjima, ukidanjem autobuskih linija, sprečavanjem okupljanja. Bezuspešno. Nakon glasila da se protiv demonstranata upotrebljava sila, rezervisti na Kosovu sa teritorije Kruševca, beže sa polozaja kamionima preko Kopaonika, dolaze u grad kako bi podržali i zaštitili demonstrante i demonstrantkinje.

Dolazi i tadašnji komandat Treće armijske oblasti, Nebojša Pavković. Lokalni vojni i državni zvaničnici mu organizuju sastanak sa demonstrantima i demonstrantkinjama u sali Doma sindikata. On obećava povratak preostalih mobilisanih, prestanak mobilizacije. Kaže kako neće biti ponovnog pozivanja onih koji su pobjegli sa ratišta, kao i da ih država neće kazniti zbog bekstva. Međutim, ubrzo po njegovom odlasku, rezervisti ponovo dobijaju pozive da se jave Vojnom odseku.

Slični protesti protiv mobilizacije istovremeno se događaju i u Aleksandrovcu i Leskovcu.

Da informacije o dešavanjima u Kruševcu i Aleksandrovcu odu u svet pobrinuli su se novinari i iz našeg grada, među kojima su i Ljubiša Popović, koji je izveštavao za Radio Slobodnu Evropu i Slaviša Milenković, čiji su prilogi objavljeni na TV Crne Gore i BBC.

Vojno tehničkim sporazumom, koji je potpisan u Kumanovu, u Makedoniji tada bez prefiksa Severna, 09. juna 1999. naloženo je povlačenje Vojske Jugoslavije i Policije Srbije sa Kosova i napravljena zona bezbednosti od granice sa Kosovom unutar teritorija Srbije i Crne Gore. Dan kasnije, 10. juna, Savet bezbednosti usvojio je Rezoluciju 1244, kojom je uspostavljena privremena administracija UN (UNMIK) i međunarodne bezbednosne snage (KFOR) na Kosovu.

Majski protesti u Kruševcu 1999.

"Ako se jedan broj žena odvaži i kažu da sahrane njihovih sinova nisu više njihova privatna stvar, to je rađanje slobode i one ulaze u komunikaciju međusobno i spram vlasti. I u tranziciji je sloboda ugrožena, ali je pitanje kako se ljudi bore za vrednosti slobode. Zato protest majki zaslužuje pijetet kao iskorak ka slobodi. Ako nismo slobodni građani, nemamo šanse i možemo se uljuljkivati u nadi da će nas pregovori sa EU nekud odvesti. Osim politike kao javne stvari, za zajedničku budućnost je značajna i komunikacija."

Nebojša Popov³

Prema novinarskim izvorima za rat na Kosovu na području Rasinskog okruga mobilisano je oko 12.000 muškaraca. Broj poginulih osoba iz okruga tokom NATO bombardovanja na Kosovu i u Srbiji bio je 52.

Majski protesti u Kruševcu jedan su od retkih primera glasnog protivljenja mobilizaciji na području Srbije 1999. Događaju se tokom proglašenog vanrednog stanja što znači da je bilo izuzetno opasno i, sa druge strane, veoma hrabro izaći na ulicu i postavljati pitanja zvaničnicima. To je ostalo podjednako opasno u našoj zemlji i danas iako nas decenije dele od devedesetih. O majskim protestima tokom NATO bombardovanja 1999. u gradu, kako mnogi njegovi žitelji vole da kažu, „pod Bagdalom“ se ne govori. Ili to čine retki.

³Nebojša Popov (1939 – 2016) bio je naučni savetnik na Institutu za filozofiju i socijalnu teoriju Beogradskog univerziteta i predsednik jugoslovenske asocijacije sociologa.

⁴http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/2000/238-239/238_17.html

Majski protesti tokom NATO bombardovanja u Kruševcu liče na ispad ili slučajnost. Ne postoji kontinuitet sa ostalim protestima. Niko ga u to vreme nije "prisvojio", niti prepoznao kao ishodište građanskog duha i slobode. Reagovao je samo list Republika, 2000., objavivši tekst pod nazivom *Kako je Kruševac od "crvenog" postao "izdajnički" grad*.⁴ Bila nam je čast da u saradnji sa listom Republika, oni koji ga se sećaju znaju da je u njegovom zaglavlju pisalo „list građanskog samooslobođanja“ i njegovim tadašnjim urednikom *Nebojšom Popovim*, 2004. organizujemo okrugli sto⁵ o majskim protestima u gradskoj biblioteci, na čijem je čelu tada bila *Sonja Veljković*. Takva tema u tom prostoru je međutim, vrlo brzo, a nakon 2012. potpuno, postala nezamisliva. Na pomenutim događajima, učestvovali su članovi i članice redakcije Republike, neki od učesnika protesta, mobilisani rezervisti, kruševački intelektualci i aktivistkinje i aktivisti ljudskih prava. O svemu je osim lista *Republika* izveštavala i redakcija kruševačke novine *Grad*, koju je u to vreme uređivala *Nadežda Budimović*.

Novinarka *Milena Popović* je tragom zabeleški svoga oca, novinara lokalnog lista *Pobeda* i Radio Televizije Kruševac *Ljubiše Popovića*, koji je hapšenjem platio izveštavanje za Radio Slobodnu Evropu o dešavanjima u 1999. i sopstvenih sećanja ćerke u periodu straha i neizvesnosti i maltretiranja porodice *Popović* od strane države snimila priču o prisilnoj mobilizaciji u svom rodnom gradu. Priča je deo filma „Albanke su naše sestre“⁶ i slušamo je od naših sugrađanki, kasnije i aktivistkinja UŽ Peščanik, *Nadežde Kostić* i *Slađane Andjelković*, koje su govorile o iskustvima majke, odnosno sestre mobilisanih rezervista 1999. Film je izazvao neodobravanje i ometanje prikazivanja od strane nacionalista i dežurnih patriota, verovatno organizovanih uz pomoć države. Beležimo najmanje dve otkazane projekcije, u Kraljevu i u Nišu, u kojem je grupa okupljenih muškaraca napala učesnice i učesnike najavljenog i neodržanog okruglog stola⁷, verbalno i kamenicama. Beležimo i da je Nadežda Kostić na Ženskom sudu: feministički pristup pravdi, održanom u Sarajevu (2015.) u organizaciji 10 ženskih grupa (Pokret Majke enklava Srebrenica i Žepa, Fondacija Cure, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, Centar za žene žrtve rata, Centar za ženske studije, Zagreb, Hrvatska, Centar za žensko i mirovno obrazovanje Anima, Kotor, Crna Gora, Savet za rodnu ravnopravnost, Skopje, Makedonija, Ženski lobi, Ljubljana, Slovenija, Centar za ženske studije i Žene u crnom, Beograd, Srbija) svedočila o mobilizaciji u Kruševcu 1999. (Ženskom sudu je, inače, prisustvovalo više od 500 osoba iz svih zemalja bivše Jugoslavije, ali i iz Argentine, Alžira, Palestine, Izraela, Sjedinjenih američkih država, Španije, Italije, Švedske, Austrije, Belgije, Velike Britanije, itd.

Nevladine organizacije *Alternativni centar za devojke*⁸ i *Centar za primenjenu istoriju*⁹ su u nekoliko navrata organizovale događaje posvećene majskim protestima u Kruševcu. *Žene u crnom* su objavile zbornik „Od materinske politike mira do feminističko - anti militarističkog otpora“¹⁰, koji sadrži i tekst „Kako je Kruševac od crvenog postao izdajnički grad“¹¹, pisan za list Republika 2001. *Udruženje žena Peščanik* i *Mreža Žena u crnom* iz

⁴ <http://www.republika.co.rs/368-369/13.html>, „Protest majki iz 1999: između zaborava, prećutkivanja i sećanja“, Republika broj 368 – 369, novembar 2005.

⁶ Dokumentarni film „Albanke su naše sestre“, 2017. Prva projekcija organizovana je u okviru festivala „Mirëdita, dobar dan!“ u Beogradu, a tokom godine organizovano je i nekoliko dodatnih projekcija. Autorke i autori filma su: Milena Popović, Sanja Kljajić, Taulant Osmani, Darko Šper i Vanja Đurić.

⁷ <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/otkazan-film-albanke-su-nase-sestre-zbog-incidenta/>

⁸ <https://altgirls.org/>

⁹ <https://www.cpi.rs/>

¹⁰ Chrome

extension://efaidnbmnmbpcjpcglcfindmkaj/https://zenskisud.org/pdf/Od%20materinske%20politike%20mira%20citanka%20o%20prisilnoj%20mobilizaciji.pdf

¹¹ List Republika, broj 238 – 239, 2000. http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/2000/238-239/238_17.html?fbclid=IwY2xjawP_uD5leHRuA2FibQlxMABicmlkETJRWkd3amdSVTVSQkVMUWWhOc3J0YwZhcHBfaWQmMjYMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHgADvqYlw7ymMcUu4YT1-voThGdXriawjMN-GH8RVnDcToqsCHp3ukzsyvEa_aem_cyDmQnnWOW-xvEP3o2vDcg

godine u godinu organizuju uličnu akciju i predaju Inicijative za proglašenje Dana sećanja na majske proteste Gradu Kruševcu uz realizovanje i drugih aktivnosti na obeležavanju godišnjice majskih protesta. 2022. je u organizaciji dve pomenute ženske grupe u prostorijama *Alternativnog kulturnog centra Gnezdo* predstavljena knjiga novinara *Radeta Radovanovića* „Smeh pod vešalima. Sve što ste hteli da ne znate o Kosovu.“¹², koji je u vreme NATO bombardovanja bio šef biroa Radija Slobodna Evropa i jedan od osnivača i urednika lista *Danas*.

¹² <https://www.instagram.com/p/Cedot9MsuYG/>

27 godina kasnije

Kada maja 2026. budemo stajale na ulici, a mladi Kruševljani i Kruševljanke nas pitaju zašto smo tu i šta se dogodilo u našem gradu 1999, šta ćemo im reći?

Za razliku od mnogih "istorijskih" događaja, protest građanki/a Kruševca, prema pisanju lista Republika 2005, bio je autentična borba za život, nasuprot „filozofiji smrti“ koja još vlada na ovim prostorima. Izlaskom na ulice građanke/i postaju politički subjekti, a tuga i revolt javna, a ne više privatna stvar.

Rekle smo već da su žene činile većinu na protestima. A većina i demonstrantkinja i demonstranata dolazila je iz obližnjih seoskih naselja iz kojih je bio i najveći broj prisilno mobilisanih iz Rasinskog okruga. Za mnoge od njih maj 99. je bio i ostao jedini iskorak u aktivni politički život. Obe društvene grupe, i žene i seosko stanovništvo, u Srbiji su marginalizovane i izložene višestrukoj diskriminaciji. Jedna od učesnica protesta, sećajući se majskih dana, kaže da su pojedini građani u blizini robne kuće "Stara Deva", dovikivali demonstrantima "Ua seljaci!" Pri tom su autori tih uzvika, odnosno „neseljaci“, čekali u kilometarskim redovima ispred prodavnice da kupe litar ulja i kilogram šećera.

Dakle, nedovoljna društveno politička težina većine učesnika protesta, može biti jedan od razloga za to što danas ima smisla razgovarati o tome da li je i ako jeste, a nama se čini da jeste, 27 godina posle, Kruševac zaboravio majske proteste 1999.

Važniji razlog, međutim, je odnos zvanične Srbije, ali i građana i građanki prema ratu sa Kosovom i uopšte odnos prema Kosovu. Kosovo je 2008. proglasilo nezavisnost, koju je priznala većina država u svetu. Kosovo ima sve atribute nezavisnosti. Paradoksalno je da zvaničnici Srbije zvanično pregovaraju sa kosovskom vladom a i dalje govore o Kosovu kao sastavnom delu Srbije obrazlažući to, između ostalog, Ustavom RS, u kojem piše upravo to što u realnosti ne postoji. Zašto?

ŽENSKA POLITIKA MIRA

Izdavačice

Udruženje žena Peščanik, Kruševac

Za izdavačice

Snežana Jakovljević

Dizajn i grafička priprema

INArT, Kruševac

Štampa

VV Print, Aleksandrovac

Tiraž

100 kom.

Kruševac, maj 2026.